STUDIES IN GEOGRAPHY
PRACE I STUDIA GEOGRAFICZNE

Irena ŻURAWSKA-BARTOSIK
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Gospodarki Przestrzennej i Transformacji Regionów
e-mail: irena.zurawska-bartosik@uekat.pl
ORCID: 0000-0002-6121-6564

Prace i Studia Geograficzne
ISSN: 0208–4589; ISSN (*online*): 2543–7313
2025, t. 70.3, s. 55–71
DOI: 10.48128/pisg-2025-70.3-04

WYZWANIA FINANSÓW PUBLICZNYCH WYBRANYCH GMIN WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO: DIAGNOZA I PROPOZYCJE ROZWIĄZAŃ

Challenges of public finance in selected municipalities of the Silesian Voivodeship Region: diagnosis and proposed solutions

Abstract: This article evaluates the financial situation of selected municipalities in the Silesian Region (2019–2023) and identifies key financial challenges for local government units (LGUs) in light of economic, demographic, and spatial changes. The study covers 20 municipalities, selected based on their share of own-source revenues, and applies both quantitative and qualitative methods. It includes analysis of financial autonomy indicators, revenue and expenditure trends, and correlations between own revenues and investment capacity. A review of strategic documents and a SWOT analysis were also conducted. Results show that urban and tourist LGUs have greater financial independence than peripheral ones, which are more reliant on government subsidies. The need to diversify revenue sources and optimize budgetary strategies is emphasized to strengthen fiscal stability.

Wpłynęło: 11.03.2025
Zaakceptowano: 16.08.2025

Zalecany sposób cytowania / Cite as: Żurawska-Bartosik I., 2025, Wyzwania finansów publicznych wybranych gmin województwa śląskiego: diagnoza i propozycje rozwiązań, *Prace i Studia Geograficzne*, 70.3, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 55–71, DOI: 10.48128/pisg-2025-70.3-04.

© Copyright by Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego & Autorzy

Artykuł opublikowany przez SCIENDO i objęty licencją Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License

Key words: local government finance, financial autonomy, financial optimization strategies, LGUs, Silesian Voivodeship

WPROWADZENIE

W ostatnich latach gminy województwa śląskiego stanęły przed szeregiem nowych wyzwań finansowych, które wynikają zarówno z kryzysów globalnych (pandemia COVID-19, wojna na Ukrainie), jak i lokalnych procesów gospodarczych i demograficznych. Jak wskazują P. Swianiewicz i J. Łu-

komska (2021), dynamiczne przemiany społeczno-ekonomiczne wpłynęły na zmiany w strukturze dochodów i wydatków jednostek samorządu terytorialnego (JST), a także wymusiły modyfikację strategii zarządzania finansami publicznymi.

Śląskie gminy – szczególnie te o charakterze przemysłowym, turystycznym i rolniczym – różnią się pod względem poziomu dochodów własnych oraz stopnia uzależnienia od subwencji państwowych. Ich samodzielność finansowa, zdolność do realizacji inwestycji oraz elastyczność budżetowa są obecnie poddane presji wynikającej m.in. z inflacji, wzrostu kosztów obsługi zadłużenia oraz restrukturyzacji gospodarki regionalnej (Jonek-Kowalska 2018).

Jak zauważa A. Fihel (2018), jednym z kluczowych problemów wpływających na sytuację finansową gmin jest spadek liczby mieszkańców i starzenie się społeczeństwa. Proces ten szczególnie dotyka gmin peryferyjnych i wiejskich, gdzie rosnące wydatki na politykę społeczną i zdrowotną nie są równoważone odpowiednimi wpływami z podatków PIT i CIT.

Wprowadzenie polityki luzowania ilościowego (*quantitative easing*, QE) oraz wzrost stóp procentowych po pandemii spowodowały, że samorządy borykają się z rosnącymi kosztami obsługi zadłużenia oraz utrzymania infrastruktury (Poniatowicz, Jastrzębska 2021). Dotyczy to w szczególności gmin miejskich, które ze względu na swoje rozbudowane budżety muszą mierzyć się z wyższymi kosztami energii, wynagrodzeń i usług komunalnych.

Nowy paradygmat energetyczny, związany z polityką *Fit for 55* oraz *Europejskim Zielonym Ładem*, zmusza gminy do inwestowania w odnawialne źródła energii (OZE) oraz modernizację infrastruktury energetycznej (Młynarski 2019). Dla gmin turystycznych i uzdrowiskowych jest to szansa na dodatkowe źródła finansowania, ale dla gmin przemysłowych może oznaczać spadek wpływów z podatków od działalności górniczej i energetycznej.

Wojna na Ukrainie, zaburzenia w globalnych łańcuchach dostaw oraz wzrost kosztów surowców budowlanych wpłynęły na zahamowanie wielu inwestycji JST (Grzelak 2024). Wiele gmin województwa śląskiego musiało przełożyć realizację kluczowych projektów infrastrukturalnych, co negatywnie wpływa na ich rozwój gospodarczy.

Jednym z głównych problemów badawczych jest ocena zróżnicowania poziomu samodzielności finansowej JST.

PRZEGLĄD BADAŃ I LITERATURY NAUKOWEJ

Wyzwania finansowe jednostek samorządu terytorialnego (JST) w Polsce są szeroko omawiane w literaturze naukowej, zarówno pod kątem samodzielności finansowej, jak i wpływu czynników makroekonomicznych, demograficznych oraz gospodarczych na budżety JST. Kluczowe obszary badań obejmują: samodzielność finansową JST i strukturę dochodów gmin, trendy dochodów i wydatków JST w Polsce, wpływ pandemii COVID-19 i kryzysów globalnych na finanse samorządowe oraz transformację energetyczną i zmiany gospodarcze w regionach przemysłowych.

Według J. Szołno-Koguc (2021), samodzielność finansowa JST jest jednym z kluczowych czynników determinujących stabilność gospodarczą i inwestycyjną gmin. Badania wskazują, że najbardziej stabilne finansowo są gminy o wysokim udziale dochodów własnych, podczas gdy gminy uzależnione od subwencji mają ograniczone możliwości realizacji własnych strategii rozwojowych (Kata i in. 2022).

Województwo śląskie jako region poprzemysłowy charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem pod względem dochodów własnych JST. Badania A. Jasińskiej (2021) wskazują, że gminy przemysłowe odnotowały spadek dochodów własnych z tytułu podatków od działalności gospodarczej, co jest efektem transformacji energetycznej. Największą samodzielność finansową mają gminy miejskie i turystyczne, natomiast gminy peryferyjne są uzależnione od subwencji.

Według badań D. Rajchela (2022), dochody własne JST wzrosły średnio o 15–20% w latach 2019–2023, jednak ich struktura uległa zmianie. Wzrost dochodów JST w Polsce wynika głównie ze wzrostu wpływów z PIT i CIT oraz z podatków od nieruchomości. Gminy peryferyjne nie odnotowały znaczącego wzrostu dochodów własnych, co zwiększyło ich zależność od subwencji. Badania A. Sekuły (2023) wskazują, że wydatki JST rosły szybciej niż dochody, co prowadzi do wzrostu zadłużenia gmin. Największy wzrost wydatków dotyczył kosztów administracyjnych, oświaty oraz inwestycji infrastrukturalnych. Według S. Franek (2022) pandemia COVID-19 przyczyniła się do spadku wpływów podatkowych w 2020 r., wzrostu wydatków na usługi zdrowotne oraz zahamowania inwestycji samorządowych. Z kolei badania E. Cieślak i in. (2023) wykazały, że wojna na Ukrainie i wzrost cen energii znacząco wpłynęły na budżety JST, szczególnie w zakresie kosztów funkcjonowania administracji oraz oświaty. S. Michalik i D. Zieliński (2024) wskazują, że transformacja energetyczna w województwie śląskim wiąże się z koniecznością restrukturyzacji dochodów JST, szczególnie w gminach uzależnionych od podatków z sektora węglowego. Gminy muszą inwestować w odnawialne źródła energii, jednak wiąże się to z wysokimi kosztami, które obciążają budżety samorządów.

Głównym celem badania była identyfikacja i analiza zróżnicowania sytuacji finansowej wybranych typów gmin województwa śląskiego w latach 2019–2023, z uwzględnieniem ich typologii funkcjonalno-przestrzennej oraz wpływu wybranych zjawisk makroekonomicznych i legislacyjnych na samodzielność finansową jednostek samorządu terytorialnego. Cele szczegółowe badania obejmowały: 1) analizę samodzielności finansowej gmin województwa śląskiego z uwzględnieniem ich typu funkcjonalnego; 2) identyfikację zmian w strukturze dochodów i wydatków JST w latach 2019––2023 w odpowiedzi na kluczowe wydarzenia gospodarcze; 3) ocenę wpływu wybranych czynników zewnętrznych (pandemia, inflacja, zmiany legislacyjne) na sytuację finansową JST; 4) wskazanie różnic w poziomie uzależnienia od transferów z budżetu państwa między typami gmin. Na podstawie zidentyfikowanego problemu badawczego, przeglądu literatury przedmiotu sformułowano kluczowe pytania badawcze oraz odpowiadające im hipotezy (H1, H2, H3):

1) Jakie są różnice w poziomie samodzielności finansowej między gminami różnych typów funkcjonalnych w województwie śląskim?
   H1: Istnieją istotne różnice w poziomie samodzielności finansowej pomiędzy gminami miejskimi, podmiejskimi, turystycznymi i rolniczo-peryferyjnymi w województwie śląskim.
2) Jakie zmiany zaszły w strukturze dochodów i wydatków JST w latach 2019–2023?
   H2: Gminy o funkcji rolniczo-peryferyjnej są bardziej zależne od transferów z budżetu państwa niż gminy miejskie i podmiejskie, co ogranicza ich elastyczność budżetową.
3) W jaki sposób kluczowe wydarzenia gospodarcze wpłynęły na stabilność budżetową wybranych typów gmin?
   H3: W latach 2019–2023 dynamika wzrostu wydatków JST przewyższała wzrost dochodów, co negatywnie wpłynęło na stabilność finansową i zwiększyło presję zadłużeniową.

METODYKA I OBSZAR BADAŃ

Badanie przyjmuje charakter eksploracyjno-wyjaśniający łącząc podejście ilościowe (analiza danych finansowych JST) oraz jakościowe (analiza polityki finansowej i strategii budżetowych JST). Analiza ilościowa dotyczy: a) analizy wskaźników samodzielności finansowej JST – ocena poziomu dochodów własnych, subwencji i dotacji w budżetach gmin w latach 2019–2023; b) analizy trendów czasowych dochodów i wydatków – identyfikacja zmian w strukturze finansów JST oraz dynamiki wzrostu/zmniejszania się wpływów i kosztów funkcjonowania samorządów. Analiza jakościowa obejmuje: a) przegląd dokumentów strategicznych JST – analiza budżetów gminnych, planów finansowych

i polityk inwestycyjnych; b) analizę SWOT – diagnoza mocnych i słabych stron systemu finansów JST oraz identyfikacja szans i zagrożeń dla przyszłej stabilności budżetowej. Analiza obejmuje lata 2019–2023, co pozwala na identyfikację trendów finansowych oraz ocenę wpływu kluczowych wydarzeń gospodarczych (pandemia COVID-19, inflacja, transformacja energetyczna, wojna na Ukrainie) na stabilność finansową JST.

Na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) dotyczących dochodów własnych 148 gmin województwa śląskiego za lata 2019–2023 dokonano selekcji 20 gmin do szczegółowej analizy wyzwań finansowych. Do analizy wybrano 20 gmin województwa śląskiego (tabela 1, tabela 2), uwzględniając ich poziom dochodów własnych w latach 2019–2023. Podział gmin uwzględnia ich typ funkcjonalno-przestrzenny, oparty na dominującej funkcji gospodarczej i poziomie urbanizacji. Zamiast analizy zbiorczej, badania przeprowadzono w układzie porównawczym dla czterech grup gmin: miejskich, podmiejskich, rolniczo-peryferyjnych i turystyczno-uzdrowiskowych. Pozwoliło to na bardziej precyzyjne ujęcie zróżnicowania dochodów własnych oraz wyzwań finansowych charakterystycznych dla każdego typu gminy. W analizie przyjęto rozłączny podział funkcjonalny gmin, co oznacza, że każda gmina została przypisana tylko do jednej kategorii, dominującej pod względem funkcji społeczno-gospodarczej.

Tabela 1. Gminy o najwyższym udziale dochodów własnych (średnia 2019–2023 powyżej 45%)
Table 1. Municipalities with the highest share of own-source revenues (average 2019–2023 above 45%)

Gmina *Municipality*	Typ gminy *Type of municipality*	Średni udział dochodów własnych (2019–2023) (w %) *Average share of own-source revenues (2019–2023) (in %)*
Miasteczko Śląskie	Gmina miejska o funkcji przemysłowej	56,4
Czeladź	Gmina miejska o funkcji usługowo-przemysłowej	54,9
Mikołów	Gmina podmiejska (usługowo-mieszkalna)	53,7
Łaziska Górne	Gmina miejska o funkcji przemysłowej	52,8
Knurów	Gmina miejska o funkcji przemysłowej	51,9
Ustroń	Gmina turystyczno-uzdrowiskowa	50,2
Będzin	Gmina miejska o funkcji usługowo-przemysłowej	49,6
Sławków	Gmina miejska o funkcji usługowo-przemysłowej	48,7
Goczałkowice-Zdrój	Gmina turystyczno-uzdrowiskowa	47,8
Racibórz	Gmina miejska o funkcji przemysłowej	46,9

Źródło: GUS.
Source: Statistics Poland (GUS).

Wybór lat 2019–2023 wynika z kluczowych zmian gospodarczych i legislacyjnych wpływających na finanse JST (tabela 3).

Podział gmin na różne typy opiera się na uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych, funkcji gospodarczej oraz charakterystyce przestrzennej. W literaturze naukowej gminy klasyfikuje się według różnych kryteriów, takich jak struktura dochodów, dominująca działalność gospodarcza, urbanizacja czy funkcje przestrzenne (tabela 4). Wybór przyjętej typologii oparto na podejściu funkcjonalno-przestrzennym, które różnicują gminy nie tylko według kryterium administracyjnego, ale również dominujących funkcji gospodarczych i struktury społeczno-osadniczej. Podejście to pozwala na lepsze uwzględnienie zróżnicowania regionalnego i lokalnego potencjału finansowego gmin.

Tabela 2. Gminy o najniższym udziale dochodów własnych (średnia 2019–2023 poniżej 20%)
Table 2. Municipalities with the lowest share of own-source revenues (average 2019–2023 below 20%)

Gmina *Municipality*	Typ gminy *Type of municipality*	Średni udział dochodów własnych (2019–2023) (w %) *Average share of own-source revenues (2019–2023) (in %)*
Istebna	Gmina wiejska o funkcji turystycznej	19,3
Ujsoły	Gmina rolniczo-peryferyjna	18,7
Kochanowice	Gmina rolniczo-peryferyjna	17,8
Opatów	Gmina rolniczo-peryferyjna	17,3
Rajcza	Gmina rolniczo-peryferyjna	16,9
Świnna	Gmina rolniczo-peryferyjna	16,4
Niegowa	Gmina rolniczo-peryferyjna	15,9
Irządze	Gmina rolniczo-peryferyjna	15,1
Żarnowiec	Gmina rolniczo-peryferyjna	14,5
Koszarawa	Gmina rolniczo-peryferyjna	13,9

Źródło: GUS.
Source: Statistics Poland (GUS).

Tabela 3. Kluczowe wydarzenia wpływające na finanse JST (2019–2023)
Table 3. Key events affecting LGU finances (2019–2023)

Rok *Year*	Kluczowe wydarzenia *Key events*	Źródła *Source*
2019	stabilna sytuacja finansowa JST, wzrost dochodów z PIT i CIT	Klimek 2022
2020	pandemia COVID-19, spadek dochodów JST, wzrost kosztów usług publicznych	Łubina 2021
2021	początek inflacji, wzrost cen energii i kosztów inwestycji	Barszcz 2022
2022	wzrost stóp procentowych, kryzys energetyczny, wojna na Ukrainie, presja na budżety JST	Walkowski 2024
2023	kontynuacja inflacji, reforma podatkowa wpływająca na PIT i CIT w JST	Ancyparowicz 2024

Źródło: opracowanie własne.
Source: own elaboration.

Tabela 4. ypologia gmin województwa śląskiego
Table 4. Typology of municipalities in the Silesian Region

Typ gminy *Type of municipality*	Charakterystyka *Characteristics*	Źródła *Sources*
Gminy miejskie i podmiejskie	Wysoki poziom urbanizacji, rozwinięta infrastruktura. Dominacja sektora usług i przemysłu.	Gorzelak, Smętkowski 2019
Gminy przemysłowe	Wysoka koncentracja przemysłu. Degradacja terenów poprzemysłowych, szkody górnicze.	Ulanicka-Raczyńska 2022
Gminy turystyczne i uzdrowiskowe	Wysoki udział turystyki i usług uzdrowiskowych. Sezonowość dochodów, ochrona środowiska.	Królak 2021
Gminy peryferyjne[a] i rolnicze	Dominacja rolnictwa, niski poziom urbanizacji. Wysoka zależność od subwencji państwowych.	Kowalczyk 2019

[a]Gminy peryferyjne rozumiane są jako jednostki położone na obrzeżach układów osadniczych i gospodarczych, charakteryzujące się niską dostępnością transportową, słabą infrastrukturą oraz niskim poziomem aktywności społeczno-gospodarczej. Często są to także gminy wiejskie o wysokiej zależności od subwencji państwowych.

Źródło: opracowanie własne.
Source: own elaboration.

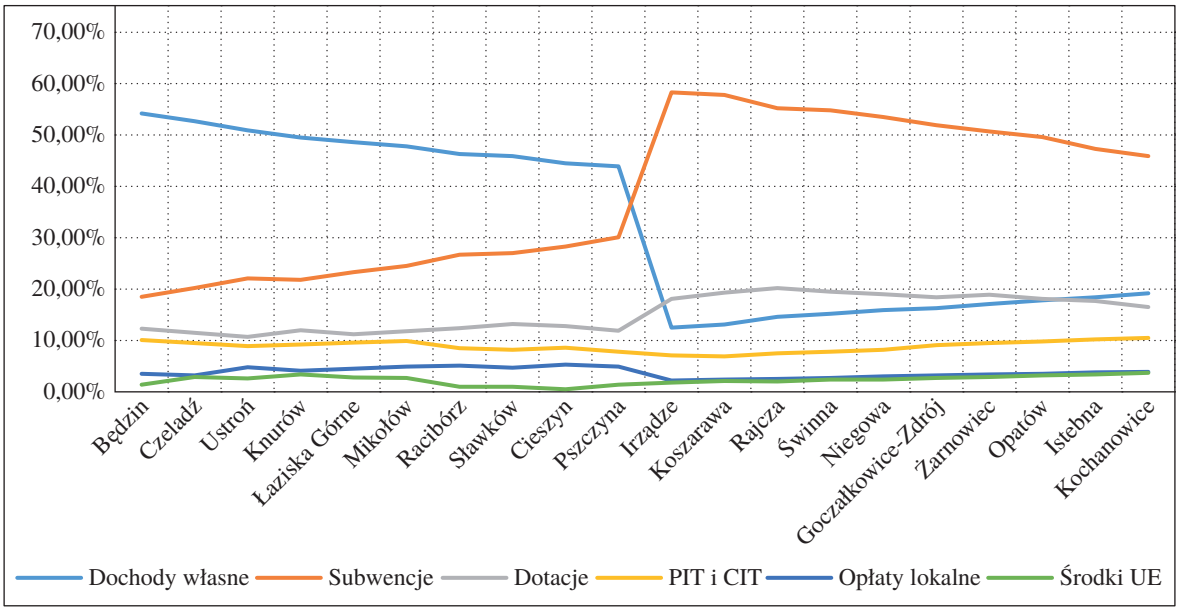
WYNIKI

Analiza samodzielności finansowej

W celu przeprowadzenia analizy poziomu samodzielności finansowej JST wybrano kluczowe zmienne finansowe (ryc. 1), takie jak dochody własne (Kossowski, Motek 2021), subwencje oraz dotacje celowe (Dębowska-Romanowska 2020). Wybór tych zmiennych uzasadniony jest ich fundamentalnym znaczeniem dla oceny struktury dochodów JST.

Dochody własne stanowią miernik niezależności finansowej JST, określając ich zdolność do samodzielnego finansowania zadań publicznych bez konieczności polegania na środkach transferowych z budżetu państwa. Z kolei poziom subwencji i dotacji celowych odzwierciedla skalę uzależnienia JST od zewnętrznych transferów finansowych, co ma istotne znaczenie dla analizy stabilności budżetowej oraz elastyczności fiskalnej samorządów.

Uwzględnienie tych wskaźników w analizie pozwala na zidentyfikowanie stopnia autonomii finansowej JST, a także ocenę, w jakim zakresie jednostki te mogą samodzielnie kształtować swoją politykę budżetową, a w jakim stopniu są zależne od mechanizmów redystrybucyjnych budżetu państwa.

Ryc. **1**. Struktura dochodów gmin (średnie wartości w latach 2019–2023 w %)
Źródło: GUS.
Fig. **1**. Revenue structure of municipalities (average values for 2019–2023 in %)
Source: Statistics Poland (GUS).

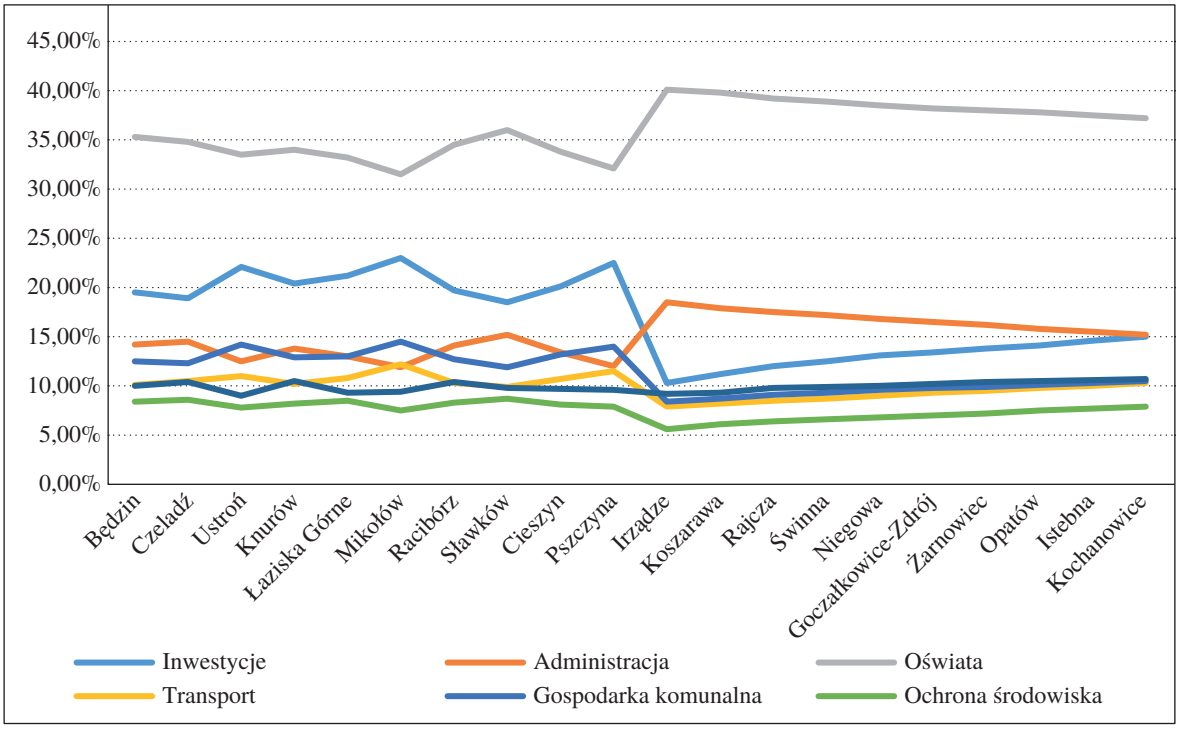
Na podstawie przedstawionej struktury dochodów gmin można ocenić stopień samodzielności finansowej gmin województwa śląskiego (tabela 5) oraz określić ich zależność od transferów zewnętrznych (subwencji, dotacji, środków UE).

Analiza samodzielności finansowej jednostek samorządu terytorialnego wymaga uwzględnienia kluczowych kategorii wydatków (ryc. 2), które odzwierciedlają ich priorytety budżetowe oraz zdolność do realizacji zadań publicznych. W tym celu wybrano następujące kategorie wydatków: inwestycje, gospodarka komunalna, administracja, ochrona środowiska, oświata, pomoc społeczna i transport, których analiza pozwala na kompleksową ocenę kondycji finansowej JST w latach 2019–2023.

Tabela 5. Klasyfikacja JST według poziomu samodzielności finansowej
Table 5. Classification of Local Government Units (LGUs) by level of financial autonomy

Poziom samodzielności finansowej *Level of financial Autonomy*	Gminy *Municipalities*	Udział dochodów własnych (w %) *Share of own-source revenues (in %)*	Udział subwencji (w %) *Share of government grants (in %)*
Gminy o wysokiej samodzielności finansowej	Będzin, Czeladź, Ustroń, Knurów, Łaziska Górne, Mikołów	47,8– 4,2	18,5–24,5
Gminy o umiarkowanej samodzielności finansowej	Racibórz, Sławków, Cieszyn, Pszczyna	43,9–46,3	26,7–30,1
Gminy o niskiej samodzielności finansowej	Goczałkowice-Zdrój, Żarnowiec, Opatów, Istebna, Kochanowice	16,3–19,2	45,9–51,9
Gminy o bardzo niskiej samodzielności finansowej	Irządze, Koszarawa, Rajcza, Świnna, Niegowa	12,5–15,9	53,5–58,3

Źródło: opracowanie własne.
Source: own elaboration.

Ryc. **2**. Średnie wydatki gmin województwa śląskiego (2019–2023, w %)
Źródło: GUS.
Fig. **2**. Average expenditures of municipalities in Silesia Region (2019–2023, in %)
Source: Statistics Poland (GUS).

Gminy o wysokiej samodzielności finansowej: wysokie wydatki na inwestycje (19–22%), co wskazuje na zdolność do samodzielnego finansowania rozwoju; stabilna gospodarka komunalna i trans-

port (11–14%), co oznacza wysokie wpływy własne; efektywne wydatki na administrację (7–9%), co wskazuje na dobrą organizację finansową.

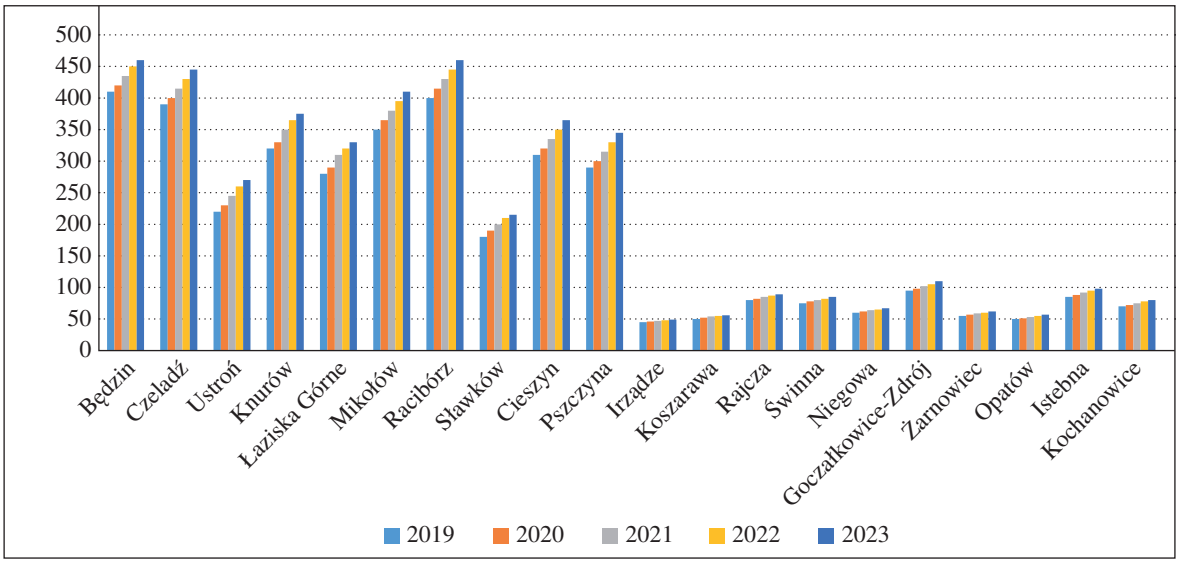
Gminy o umiarkowanej samodzielności finansowej: średnie wydatki na inwestycje (17–19%) wskazują na umiarkowaną zdolność inwestycyjną; większa zależność od zewnętrznych źródeł finansowania (subwencje, dotacje); dobre zarządzanie wydatkami bieżącymi, ale rosnące koszty administracyjne.

Gminy o niskiej samodzielności finansowej: niskie wydatki na inwestycje (13–16%), co wskazuje na ograniczoną zdolność rozwoju; bardzo wysokie wydatki na oświatę (30–35%), co może oznaczać problem z utrzymaniem infrastruktury szkolnej; wysokie koszty administracyjne (11–13%), co sugeruje mniejszą efektywność zarządzania finansami.

Analiza trendów czasowych dochodów i wydatków 2019–2023

W celu przeprowadzenia analizy zdolności finansowej JST wybrano cztery zmienne finansowe, takie jak:

- dochody ogółem JST (w mln zł) (ryc. 3) – odzwierciedlające całkowity potencjał finansowy jednostek samorządowych,
- wydatki ogółem JST (w mln zł) (ryc. 4) – wskazujące na presję budżetową oraz poziom kosztów bieżących ponoszonych przez JST,
- wydatki inwestycyjne (w mln zł) – będące kluczowym miernikiem zdolności JST do realizacji projektów infrastrukturalnych oraz przedsięwzięć strategicznych,
- zadłużenie JST (% dochodów) – umożliwiające ocenę stabilności finansowej JST oraz poziomu ryzyka fiskalnego.

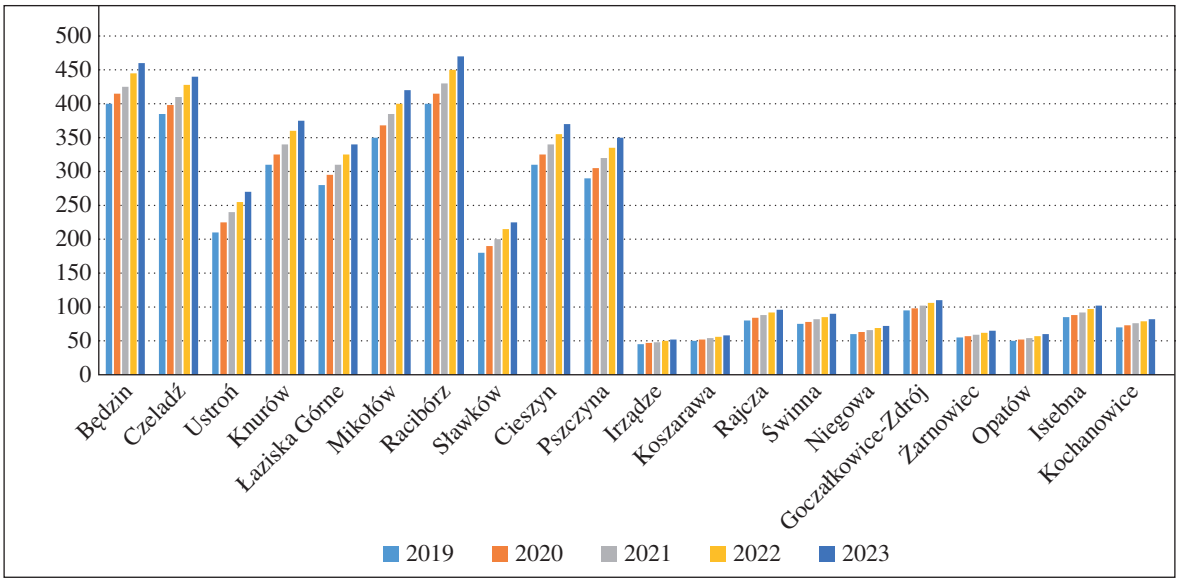

Ryc. 3. Dochody ogółem (w mln zł)
Źródło: GUS.
Fig. 3. Total revenues (in million PLN)
Source: Statistics Poland (GUS).

Gminy o najwyższym potencjale finansowym (wysokie dochody ogółem, stabilny wzrost) osiągają największe dochody ogółem (≥350 mln zł) i notują duży wzrost dochodów (18–23%). Dzięki temu charakteryzują się wysoką zdolnością do finansowania inwestycji oraz bieżących usług publicznych.

Gminy o średnim potencjale finansowym (umiarkowane dochody, rosnąca presja budżetowa) uzyskują dochody na poziomie (230–350 mln zł), ale jednocześnie doświadczają większego wzrostu wydatków (28–35%), co może prowadzić do deficytu budżetowego.

Gminy o niskim potencjale finansowym (małe dochody, silny wzrost wydatków) osiągają najniższe dochody (≤160 mln zł) i jednocześnie ponoszą najwyższy wzrost wydatków (35–41%), co wskazuje na rosnącą presję budżetową.

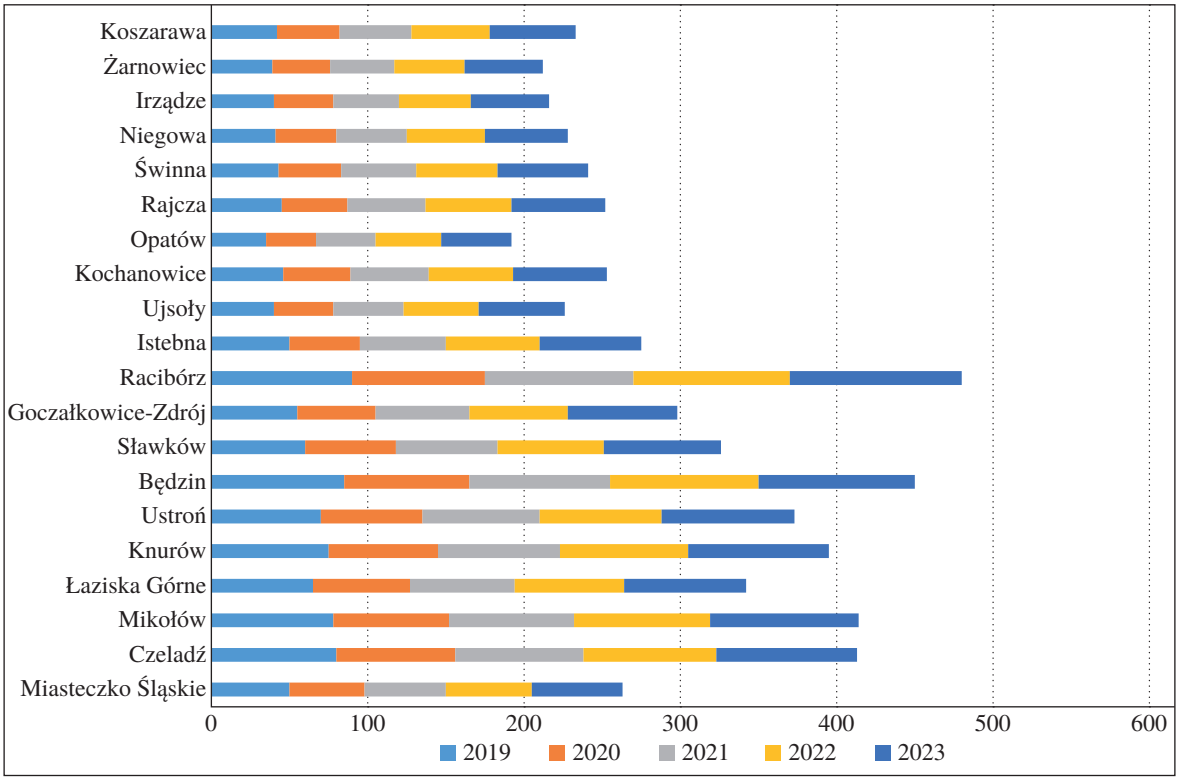

Ryc. **4**. Wydatki ogółem (w mln zł)
Źródło: GUS.
Fig. **4**. Total expenditures (in million PLN)
Source: Statistics Poland (GUS).

Gminy o wysokiej presji budżetowej (wydatki rosną szybciej niż dochody, deficyt budżetowy) generują deficyt na poziomie (≥20 mln zł) i jednocześnie odnotowują rosnące wydatki operacyjne.

Gminy najbardziej zagrożone problemami budżetowymi (niski wzrost dochodów, wysokie wydatki) charakteryzują się deficytem budżetowym (−25 mln zł) oraz doświadczają, że ich wydatki rosną szybciej niż dochody.

Poniższa ryc. 5 przedstawia wydatki inwestycyjne (w mln zł) w latach 2019–2023 dla wybranych gmin województwa śląskiego. Najwyższe wydatki inwestycyjne miały Racibórz (110 mln zł), Będzin (100 mln zł) i Czeladź (90 mln zł). Wzrost wydatków w tych gminach wyniósł średnio od +18 do +22% w latach 2019–2023, co świadczy o ich stabilnej sytuacji finansowej i zdolności do realizacji inwestycji infrastrukturalnych. Ustroń, Goczałkowice-Zdrój i Istebna wykazują dynamiczny wzrost wydatków inwestycyjnych (+21% do +30%), co wynika z rozwoju sektora turystycznego i modernizacji infrastruktury. Goczałkowice-Zdrój odnotowały najwyższy wzrost wydatków inwestycyjnych (+27%), co wynika z inwestycji w sektor uzdrowiskowy i rekreacyjny. Największy procentowy wzrost wydatków inwestycyjnych zanotowano w Ujsołach (+37%), Świnnej (+35%) i Rajczy (+33%). Pomimo wzrostu całkowita kwota inwestycji w tych gminach pozostaje na relatywnie niskim poziomie (40–60 mln zł w 2023 r.), co wskazuje na ograniczoną zdolność do realizacji dużych projektów infrastrukturalnych. Najniższe wydatki inwestycyjne odnotowano w Opatowie (45 mln zł), Żarnowcu (50 mln zł) i Niegowie (53 mln zł), co wskazuje na ich ograniczone możliwości finansowe. Gminy te są w dużej mierze uzależnione od subwencji i dotacji, co ogranicza ich samodzielność finansową i zdolność do realizacji inwestycji ze środków własnych.

Ryc. 5. Wydatki inwestycyjne JST w latach 2019–2023 (mln zł)
Źródło: GUS.
Fig. 5. Investment expenditures of local government units from 2019 to 2023 (in million PLN)
Source: Statistics Poland (GUS).

Celem analizy zadłużenia gmin jest ocena poziomu zobowiązań JST (ryc. 6) oraz jego wpływu na stabilność finansową i zdolność inwestycyjną gmin.

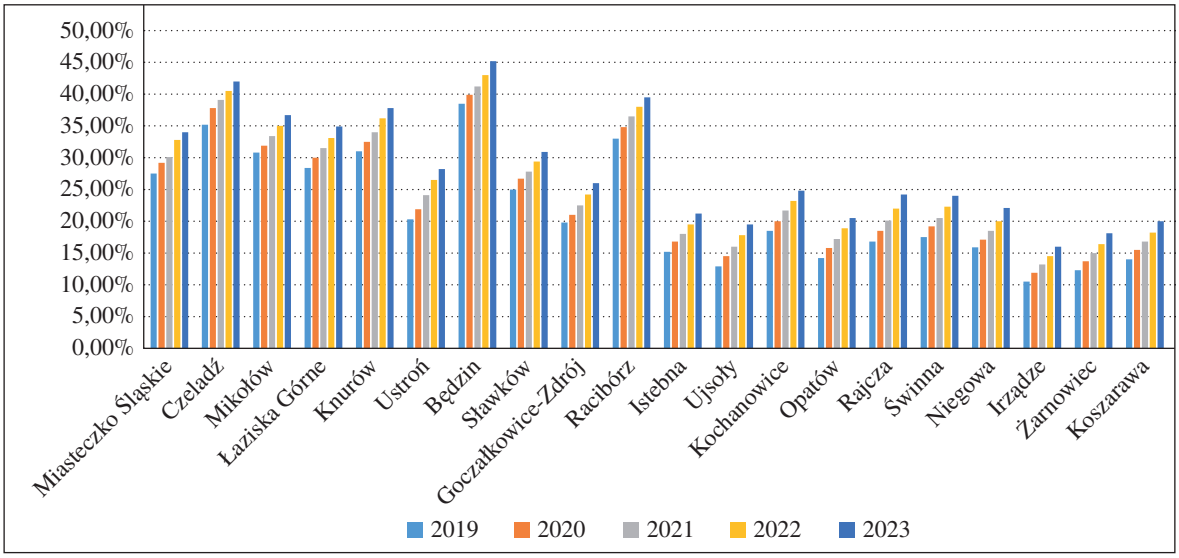
Gminy o niskim poziomie zadłużenia i wysokiej stabilności finansowej (≤30%) charakteryzują się najniższym zadłużeniem (22–30%), co oznacza, że posiadają dobrą zdolność kredytową i możliwość finansowania nowych inwestycji.

Gminy o umiarkowanym poziomie zadłużenia (30–50%) osiągają zadłużenie na poziomie 35––50%, co oznacza, że ponoszą umiarkowane ryzyko fiskalne i potrzebę kontroli kosztów.

Gminy o wysokim poziomie zadłużenia i ryzyku fiskalnym (≥50%) wykazują najwyższy poziom zadłużenia (55–70%), co oznacza, że ponoszą wysokie koszty obsługi długu i mają ograniczoną zdolność do inwestowania w rozwój infrastruktury.

Przegląd dokumentów strategicznych

Przegląd dokumentów strategicznych JST ma na celu uzupełnienie analizy ilościowej o informacje jakościowe dotyczące lokalnych polityk finansowych, priorytetów inwestycyjnych oraz podejmowanych działań w zakresie zarządzania dochodami i wydatkami. Analizie poddano dokumenty publicznie dostępne na stronach internetowych gmin, takie jak: budżety JST, wieloletnie prognozy finansowe (WPF), strategie rozwoju, lokalne plany inwestycyjne. Zawarte w drugiej i trzeciej kolumnie tabeli 6 informacje stanowią syntezę zapisów wybranych dokumentów planistycznych, uwzględniających dane z lat 2019–2023. Kluczowe sformułowania (np. „restrukturyzacja finansów", „dywersyfikacja dochodów", „niska aktywność gospodarcza") pochodzą bezpośrednio z dokumentów lub zostały

Ryc. **6**. Zadłużenie gmin województwa śląskiego (w % dochodów ogółem)
Źródło: GUS.
Fig. **6**. Debt of municipalities in Silesia Region (as a % of total revenues)
Source: Statistics Poland (GUS).

wyprowadzone z ich treści na podstawie analizy treściowej. Opisy inwestycji odzwierciedlają projekty zawarte w WPF lub strategiach rozwoju gmin.

Celem przeglądu dokumentów strategicznych jest zidentyfikowanie, czy i w jaki sposób samorządy odzwierciedlają w dokumentach swoje reakcje na czynniki makroekonomiczne – np. poprzez zmianę priorytetów inwestycyjnych, przesunięcia budżetowe, działania naprawcze lub strategie zwiększania dochodów własnych. Przegląd umożliwia również ocenę spójności celów finansowych z typem funkcjonalnym danej gminy.

Dane w tabeli 6. stanowią syntetyczne opracowanie na podstawie dokumentów dostępnych publicznie na stronach BIP gmin oraz lokalnych strategii, wieloletnich prognoz finansowych i planów budżetowych. Informacje zostały zebrane metodą analizy treści dokumentów obowiązujących w latach 2019–2023.

Analiza SWOT gmin województwa śląskiego

Analiza SWOT została przeprowadzona w oparciu o dane zastane, w szczególności:

- przegląd dokumentów strategicznych gmin (strategie rozwoju, wieloletnie prognozy finansowe, plany inwestycyjne),
- dane Głównego Urzędu Statystycznego (2019–2023) dotyczące struktury dochodów i wydatków,
- literaturę przedmiotu dotyczącą typologii i problemów JST w regionach poprzemysłowych (Gorzelak, Smętkowski 2019; Ulanicka-Raczyńska 2022),
- oraz wnioski z wcześniejszych analiz ilościowych i jakościowych zawartych w pracy.

Przypisanie poszczególnych cech do grup gmin odbyło się na podstawie funkcjonalno-przestrzennej typologii, zgodnej z podziałem przedstawionym w tabeli 4.

Celem analizy SWOT jest zidentyfikowanie kluczowych atutów oraz barier rozwojowych wpływających na zdolność JST do utrzymania stabilności finansowej, a także wskazanie czynników zewnętrznych (szans i zagrożeń), które mogą wzmocnić lub osłabić tę stabilność w najbliższych latach – w kontekście transformacji gospodarczej, zmian klimatycznych i procesów demograficznych.

Tabela 6. Synteza zapisów dokumentów strategicznych 20 wybranych gmin województwa śląskiego (lata 2019––2023)
Table 6. Summary of strategic documents of 20 selected municipalities in the Silesian Voivodeship (2019–2023)

Gmina *Municipality*	Strategia finansowa JST *LGU financial strategy*	Plany inwestycyjne *Investment plans*	Dokumenty budżetowe i planistyczne *Budgetary and planning documents*
Miasteczko Śląskie	Zrównoważony rozwój finansowy, dywersyfikacja dochodów	Modernizacja infrastruktury transportowej i kanalizacyjnej	Wieloletnia Prognoza Finansowa JST 2021–2030
Czeladź	Wysoka samodzielność finansowa, optymalizacja wydatków bieżących	Rewitalizacja terenów poprzemysłowych, budowa nowych osiedli	Strategia Rozwoju Miasta Czeladź 2022+
Mikołów	Stabilna sytuacja budżetowa, rosnące dochody własne	Rozwój obszarów mieszkalnych, inwestycje w zieloną energię	Plan Zrównoważonego Rozwoju JST 2023
Łaziska Górne	Restrukturyzacja finansów, wzrost dochodów z podatków	Inwestycje w przemysł i transport publiczny	Plan Finansowy JST na lata 2020––2027
Knurów	Optymalizacja polityki podatkowej, zwiększenie wpływów z nieruchomości	Budowa nowoczesnych stref przemysłowych	Budżet JST 2023, analiza zadłużenia
Ustroń	Sezonowość dochodów, rozwój turystyki	Ekologiczne inwestycje w infrastrukturę turystyczną	Strategia Rozwoju Turystycznego 2021–2025
Będzin	Rewitalizacja gospodarki miejskiej, dywersyfikacja wpływów	Rozbudowa infrastruktury drogowej i edukacyjnej	Strategia Rozwoju Miasta Będzin 2030
Sławków	Stabilne dochody własne, niskie zadłużenie	Rozwój usług publicznych, rozbudowa sieci wodno-kanalizacyjnej	Wieloletni Plan Inwestycyjny JST 2022–2028
Goczałkowice-Zdrój	Wysokie dochody z turystyki, inwestycje w zdrowie i ekologię	Budowa sanatoriów i centrów odnowy biologicznej	Strategia Rozwoju Uzdrowiskowego 2021–2030
Racibórz	Optymalizacja podatków lokalnych, długoterminowe planowanie budżetowe	Modernizacja systemu wodociągowego i drogowego	Strategia Rozwoju JST 2023–2030
Istebna	Niskie dochody własne, duże uzależnienie od subwencji	Rozwój turystyki górskiej, rozbudowa bazy noclegowej	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2022+
Ujsoły	Wysokie koszty utrzymania infrastruktury	Inwestycje w drogi lokalne, rozwój sektora agroturystycznego	Budżet JST na lata 2019–2025
Kochanowice	Mała baza podatkowa, ograniczone dochody	Wsparcie dla rolnictwa, rozwój produkcji ekologicznej	Strategia Rozwoju Gminy 2020––2030
Opatów	Wysoka zależność od subwencji rządowych	Minimalne inwestycje infrastrukturalne	Wieloletnia Prognoza Finansowa JST
Rajcza	Problem zadłużenia, ograniczone środki na inwestycje	Rozwój usług publicznych, rewitalizacja przestrzeni miejskiej	Strategia Rozwoju Lokalnego JST
Świnna	Brak dużych inwestycji, problemy z migracją ludności	Wspieranie inicjatyw lokalnych, rozwój gospodarki leśnej	Plan Zagospodarowania JST 2023
Niegowa	Niska aktywność gospodarcza, ograniczone dochody z podatków	Modernizacja szkół i placówek medycznych	Strategia Rozwoju JST 2022+
Irządze	Wysoka zależność od środków unijnych, niskie dochody własne	Poprawa infrastruktury wodnej i kanalizacyjnej	Budżet JST 2020–2025
Żarnowiec	Niski poziom inwestycji, ograniczone środki na rozwój	Rewitalizacja obiektów publicznych	Strategia Rozwoju JST 2023+
Koszarawa	Duże problemy finansowe, wysokie koszty utrzymania infrastruktury	Brak większych inwestycji	Plan Naprawczy JST 2021–2026

Źródło: opracowanie własne.
Source: own elaboration.

Tabela 7. Analiza SWOT gmin województwa śląskiego
Table 7. SWOT analysis of municipalities in the Silesian region

Typ gminy *Type of municipality*	Mocne strony *Strengths*	Słabe strony *Weaknesses*	Szanse *Opportunities*	Zagrożenia *Threats*
Gminy miejskie (Czeladź, Będzin, Mikołów, Racibórz)	Wysokie dochody własne, rozwinięta infrastruktura, duża baza podatkowa	Wysokie koszty utrzymania usług publicznych, problem z rewitalizacją terenów poprzemysłowych	Możliwość pozyskania inwestorów, rozwój przemysłu i logistyki	Wzrost kosztów obsługi zadłużenia, odpływ mieszkańców do gmin podmiejskich
Gminy turystyczne (Ustroń, Goczałkowice-Zdrój, Istebna)	Stabilne dochody z turystyki, potencjał inwestycyjny	Sezonowość dochodów, wysokie koszty promocji i utrzymania infrastruktury	Rozwój sektora wellness i ekoturystyki, wsparcie z funduszy unijnych	Zmiany klimatyczne, konkurencja z innymi regionami turystycznymi
Gminy miejskie przemysłowe (Łaziska Górne, Knurów, Sławków, Miasteczko Śląskie)	Dochody z podatków od firm i nieruchomości, rozwinięta infrastruktura techniczna	Degradacja terenów poprzemysłowych, konieczność kosztownych inwestycji środowiskowych	Rewitalizacja obszarów przemysłowych, rozwój logistyki	Wzrost kosztów energii, ograniczenia związane z polityką klimatyczną UE
Gminy peryferyjne (rolnicze) (Niegowa, Irządze, Koszarawa, Żarnowiec)	Czyste środowisko, potencjał rozwoju rolnictwa ekologicznego	Niska baza podatkowa, duże uzależnienie od subwencji	Wsparcie dla rolnictwa i OZE, rozwój małej przedsiębiorczości	Wyludnianie, brak inwestorów

Źródło: opracowanie własne.
Source: own elaboration.

Mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia określono na podstawie wspólnych cech i powtarzających się wątków występujących w dokumentach strategicznych, analizie budżetów JST, dostępnych danych GUS oraz literaturze dotyczącej JST i finansów lokalnych. Na podstawie przeglądu dokumentów strategicznych JST oraz analizy SWOT opracowano rekomendacje optymalizacyjne dla 20 gmin województwa śląskiego. Celem jest wskazanie działań mogących poprawić stabilność finansową JST, zwiększyć ich zdolność inwestycyjną oraz ograniczyć zagrożenia dla przyszłej stabilności budżetowej (tabela 8).

Największe wyzwania: nierównowaga finansowa JST – gminy miejskie są bardziej samodzielne finansowo niż peryferyjne; zależność od transferów państwowych – gminy wiejskie (peryferyjne) są w dużym stopniu uzależnione od subwencji; brak stabilności w finansowaniu inwestycji – szczególnie w gminach turystycznych, których dochody są sezonowe; wzrost kosztów utrzymania infrastruktury – szczególnie w gminach miejskich i przemysłowych.

Wszystkie JST powinny wdrażać polityki zrównoważonego zarządzania finansami, szczególnie w kontekście rosnących kosztów obsługi zadłużenia i utrzymania infrastruktury.

WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonej analizy samodzielności finansowej jednostek samorządu terytorialnego (JST) w województwie śląskim w latach 2019–2023, sformułowano następujące wnioski końcowe.

Struktura dochodów gmin pozwoliła na wyodrębnienie czterech poziomów samodzielności finansowej – od wysokiej (Będzin, Czeladź, Mikołów) po bardzo niską (Koszarawa, Irządze, Rajcza).

Tabela 8. Rekomendacje strategiczne dla JST
Table 8. Strategic recommendations for Local Government Units (LGUs)

Obszar rekomendacji *Recommendation area*	Rekomendowane działania *Recommended actions*	Adresaci (typ gminy) *Targeted municipalities (type of municipality)*
Optymalizacja dochodów własnych	Wprowadzenie wyższych stawek podatkowych dla firm w gminach miejskich i przemysłowych oraz promowanie ulg dla nowych inwestorów	Gminy miejskie (przemysłowe) (Czeladź, Mikołów, Knurów)
Optymalizacja dochodów własnych	Rozwój dochodów z turystyki i usług (np. podatek turystyczny, opłaty klimatyczne)	Gminy turystyczne (Ustroń, Goczałkowice-Zdrój)
Ograniczenie zależności od subwencji	Dywersyfikacja źródeł dochodów (np. inwestycje w OZE i biogazownie)	Gminy peryferyjne (rolnicze) (Irządze, Koszarawa)
Polityka inwestycyjna	Priorytetowe inwestycje w infrastrukturę drogową i kanalizacyjną oraz modernizacja obiektów publicznych	Wszystkie JST
Polityka inwestycyjna	Wprowadzenie mechanizmów partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) dla dużych projektów inwestycyjnych	Gminy miejskie i turystyczne
Efektywność wydatkowania środków publicznych	Digitalizacja usług publicznych i optymalizacja kosztów administracyjnych	Gminy miejskie i przemysłowe
Zarządzanie zadłużeniem	Stopniowa redukcja zadłużenia poprzez restrukturyzację zobowiązań i emisję obligacji komunalnych	JST o wysokim zadłużeniu (Będzin, Racibórz)
Przyciąganie inwestorów	Tworzenie stref ekonomicznych i ulg podatkowych dla nowych firm	Gminy miejskie i przemysłowe (Knurów, Łaziska Górne)
Adaptacja do polityki klimatycznej UE	Inwestycje w OZE, poprawa efektywności energetycznej budynków JST	Wszystkie JST
Rozwój turystyki i lokalnej gospodarki	Wsparcie dla rozwoju agroturystyki, fundusze na odnawialne źródła energii	Gminy turystyczne i rolnicze

Źródło: opracowanie własne.
Source: own elaboration.

Wysoki udział dochodów własnych (powyżej 45%) wiąże się ze zdolnością do samodzielnego finansowania zadań publicznych oraz stabilnością budżetową. Gminy peryferyjne i rolnicze wykazują silne uzależnienie od transferów zewnętrznych – subwencji i dotacji – co ogranicza ich elastyczność budżetową i zdolność do reagowania na zmiany makroekonomiczne. Zjawisko to potwierdzają dane wskazujące na udział subwencji powyżej 50% w dochodach ogółem.

Analiza statystyczna wykazała istotną zależność między poziomem dochodów własnych a wydatkami inwestycyjnymi – szczególnie w gminach miejskich i przemysłowych. Sugeruje to, że autonomia finansowa umożliwia szybsze reagowanie na potrzeby rozwojowe, szczególnie w warunkach zewnętrznych perturbacji, takich jak wzrost kosztów energii, materiałów budowlanych czy usług. W gminach o niskim poziomie dochodów własnych, takich jak gminy rolniczo-peryferyjne, elastyczność inwestycyjna jest silnie ograniczona. W niektórych gminach zaobserwowano wyraźny wzrost wydatków (nawet o 35–41%) przy umiarkowanym wzroście dochodów. Prowadzi to do powiększania deficytu oraz wzrostu zadłużenia. Szczególnie zagrożone są gminy o średnim i niskim potencjale finansowym, które nie są w stanie zrównoważyć rosnących kosztów bieżących. Gminy takie jak Racibórz, Będzin i Czeladź, mimo wysokich kosztów utrzymania infrastruktury, wykazują dużą zdolność inwestycyjną i relatywnie niski poziom zadłużenia, co świadczy o ich stabilności

finansowej. Z kolei gminy wiejskie, pomimo dużych potrzeb inwestycyjnych, mają ograniczone możliwości działania bez wsparcia zewnętrznego.

Zgodnie z analizą SWOT, typ gminy (miejska, turystyczna, przemysłowa, peryferyjna) determinuje zarówno źródła dochodów, jak i wyzwania rozwojowe. Gminy miejskie i przemysłowe mają większe możliwości fiskalne, natomiast turystyczne – mimo wysokiego potencjału – wykazują sezonowość dochodów, a gminy rolnicze charakteryzuje słaba baza podatkowa. Wnioski z przeglądu dokumentów strategicznych i analizy SWOT potwierdzają potrzebę opracowania zindywidualizowanych strategii zarządzania finansami w zależności od typu gminy.

Zróżnicowanie samodzielności finansowej JST – gminy miejskie i turystyczne charakteryzują się wyższą samodzielnością finansową (wysoki udział dochodów własnych), podczas gdy gminy peryferyjne i rolnicze są w dużej mierze uzależnione od subwencji i dotacji z budżetu państwa. Dochody własne warunkują zdolność inwestycyjną – silna korelacja między dochodami własnymi a wydatkami inwestycyjnymi potwierdza, że im większa autonomia finansowa JST, tym większa ich zdolność do realizacji projektów rozwojowych. Presja budżetowa i ryzyko deficytu – wiele gmin doświadcza szybszego wzrostu wydatków niż dochodów, co prowadzi do deficytów budżetowych i zwiększa poziom zadłużenia, szczególnie w gminach o niskim potencjale fiskalnym.

Zróżnicowanie funkcjonalne wpływa na strukturę dochodów i wydatków – charakter gospodarczy gmin (miejski, przemysłowy, turystyczny, rolniczy) przekłada się bezpośrednio na ich kondycję finansową oraz priorytety inwestycyjne. Niezbędna optymalizacja polityki finansowej JST – konieczne są działania zwiększające efektywność zarządzania środkami publicznymi, takie jak rozwój partnerstwa publiczno-prywatnego, digitalizacja usług, kontrola kosztów administracyjnych oraz dywersyfikacja źródeł dochodów.

Analiza danych z lat 2019–2023 uwidacznia wyraźny wpływ perturbacji makroekonomicznych – takich jak pandemia COVID-19, wysoka inflacja, wojna w Ukrainie oraz transformacja energetyczna – na stabilność finansową JST. Gminy o silnej bazie podatkowej (miejskie, przemysłowe) lepiej absorbowały skutki szoków zewnętrznych, modyfikując polityki budżetowe, natomiast jednostki o ograniczonych zasobach (peryferyjne i rolnicze) wykazywały mniejszą zdolność adaptacyjną. To zróżnicowanie wpływa bezpośrednio na tempo rozwoju, poziom usług publicznych i możliwości inwestycyjne.

PODSUMOWANIE

Analiza samodzielności finansowej JST w województwie śląskim wskazuje na silne zróżnicowanie pomiędzy gminami miejskimi, przemysłowymi, turystycznymi i peryferyjno-rolniczymi. Dochody własne okazują się kluczowym czynnikiem determinującym zdolność inwestycyjną i odporność budżetową jednostek. Gminy o mocnej bazie podatkowej potrafią skuteczniej reagować na wyzwania, podczas gdy jednostki zależne od subwencji cechuje ograniczona elastyczność i niska odporność na wpływy zewnętrzne. Zewnętrzne wpływy nie tylko pogłębiają istniejące dysproporcje, ale także ograniczają możliwości rozwoju obszarów peryferyjnych. Oznacza to, że dalsze badania i polityki publiczne powinny koncentrować się na dywersyfikacji źródeł dochodów, zwiększeniu efektywności zarządzania finansami i projektowaniu strategii uwzględniających specyfikę różnych typów gmin.

Literatura

Ancyparowicz G., 2024, *Koszty i efekty pomocy publicznej podczas pandemii COVID-19. Programy UE oraz polskie tarcze antykryzysowe. Finanse wobec wyzwań Nowej Gospodarki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań, 9–29.

Barszcz K., 2022, *Inflacja w Polsce i jej wpływ na gospodarstwa domowe latach 2021–2022*, [w:] K. L. Sieradzka (red.), *Współczesne wyzwania ekonomii – wybrane aspekty*, Kazmierz Pulaski University of Technology and Humanities (UTHRAD), Radom, 39–50.

Cieślak E., Maj J., Pająk K., Prokopowicz D., Radomyski A., Soroka P., Śledź P., 2023, *Wybrane aspekty rosyjskiej agresji na Ukrainę w obszarze politycznym, militarnym i gospodarczym*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.

Dębowska-Romanowska T., 2000, *Zasady podziału dochodów pomiędzy państwo a samorząd terytorialny*, [w:] W. Wójtowicz (red.), *Prawo finansowe*, C.H. Beck, Warszawa, 150–151.

Fihel A., Okólski M., 2018, Przemiany cywilizacyjne, ludnościowe i starzenie się społeczeństwa, [w:] M. Okólski (red.), *Wyzwania starzejącego się społeczeństwa. Polska dziś i jutro*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 22–63.

Franek S., 2022, Konsekwencje kryzysu COVID-19 dla finansów jednostek samorządu terytorialnego w krajach UE, *Optimum. Economic Studies*, 109(3), 55–68.

Gorzelak G., Smętkowski M., 2019, *Rozwój regionalny, polityka regionalna*, Forum Obywatelskiego Rozwoju, Warszawa.

Grzelak M., Sobczyk O., 2024, Analiza wpływu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego na bezpieczeństwo globalnych łańcuchów dostaw żywności, *Nowa Polityka Wschodnia*, 2(41), 136–160.

Jasińska A., 2021, *Samodzielność wydatkowa a kondycja finansowa gmin w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu, Nowy Sącz.

Jonek-Kowalska I., 2018, Kondycja finansowa jednostek samorządu terytorialnego jako determinanta rozwoju inteligentnych miast w Polsce, *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska*, 120, 131––140.

Kata R., Czudec A., Zając D., Zawora J., 2022, *Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego: wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.

Klimek M., 2022, Funkcjonowanie jednostek samorządu terytorialnego podczas pandemii COVID-19, *Studia Politologiczne*, 64, 89–108.

Kossowski T.M., Motek P., 2021, Zróżnicowanie i polaryzacja przestrzenna dochodów własnych gmin, *Wiadomości Statystyczne*, 66(8), 1–23.

Kowalczyk S., 2019, *Scenariusze rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich po roku 2020*, [w:] M. Kwasek, J.S. Zegar (red.), *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym*, 50, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa, 40–79.

Królak S., 2021, Turystyka uzdrowiskowa w Polsce – rozważania nad istotą, determinantami i przyszłością, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 53, 125–146.

Łubina J., 2021, Oddziaływanie pandemii COVID-19 na finanse jednostek samorządu terytorialnego, *Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu*, 9(4), 103–116.

Michalik S., Zieliński D., 2024, *Transformacja energetyczna w Polsce w świetle strategicznych dokumentów rządowych i analiz badawczych*, Sieć Badawcza Łukasiewicz – ITECH Instytut Innowacji i Technologii, Warszawa.

Młynarski T., 2019, Unia Europejska w procesie transformacji energetycznej, *Krakowskie Studia Międzynarodowe*, 16(9), 31–44.

Poniatowicz M., Jastrzębska M., 2021, Zadłużenie jednostek samorządu terytorialnego i jego determinanty, *Studia BAS*, 4(68), 147–170.

Rajchel D., 2022, Ocena wskaźnikowa sytuacji finansowej jednostek samorządu terytorialnego, *Eunomia – Rozwój Zrównoważony – Sustainable Development*, 2, 101, 85–103.

Sekuła A., 2023, *Zrównoważony rozwój lokalny. Podstawy teoretyczne i działania praktyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.

Swianiewicz P., Łukomska J., 2021, *W jaki sposób pogarszanie się sytuacji finansowej wpływa na zmiany w realizowanych politykach lokalnych?*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa.

Szołno-Koguc J., 2021, Samodzielność dochodowa jednostek samorządu terytorialnego–aspekty teoretyczne, *Studia BAS*, 1, 9–20.

Ulanicka-Raczyńska M., 2022, *Metodyka wyznaczania kierunków zagospodarowania przestrzennego obszarów poprzemysłowych ze szczególnym uwzględnieniem historycznego użytkowania*, rozprawa doktorska – Politechnika Warszawska, Warszawa.

Walkowski M., 2024, Geoekonomiczne skutki wojny w Ukrainie. Globalny i europejski wymiar problemu, *Polityka i Społeczeństwo*, 22(1), 365–388.